

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Харківський обласний відділ Українського географічного товариства
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Белгородський державний національний дослідницький університет
Харківська обласна станція юних туристів

РЕГІОН - 2012:

**СТРАТЕГІЯ ОПТИМАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ**

МАТЕРІАЛИ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ

(м. Харків, 25–26 жовтня 2012 р.)

Харків
2012

Мельник І. Г. Деякі міжрегіональні аспекти проблеми старіння населення в Україні / Мельник І. Г. // Регіон – 2012: стратегія оптимального розвитку: матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Харків, 25-26 жовтня, 2012 р.) / Гол. ред. колегії В.С. Бакіров. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – С. 206 – 208.

УДК 911.3:314

ДЕЯКІ МІЖРЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Мельник І. Г.

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

Однією з тем, що активно обговорюються світовою спільнотою, є демографічне старіння населення. Як наголошувалось на II Міжнародній асамблеї ООН з цього питання, за останні 20 років світ надзвичайно змінився ... старіння більше вже не є „однією з першорядних проблем”, а стає „першочерговою” в XXI столітті, але незмінною залишилась загальна основоположна ціль – створити суспільство для всіх людей, незалежно від їхнього віку [1].

Через свій комплексний характер, проблема старіння привертає увагу багатьох наук, серед яких – суспільна географія, що вивчає просторово-часові особливості, передумови, закономірності, а також наслідки незворотних змін у віковій структурі населення. Неоднорідність характеру, відмінності в стадіях та трендах старіння спостерігаються в Україні на всіх територіальних рівнях та посилюються від національного рівня до місцевого, потребуючи відповідних досліджень.

Метою нашої публікації стало висвітлення соціально-гуманітарного аспекту проблеми старіння з позицій суспільної географії. Обмеження життєдіяльності в похилому віці, незадовільний стан здоров'я, нестійке матеріальне становище та бідність, соціальна ізоляція, самотність та зростання залежності – це далеко не повний перелік загроз, що зростають у міру старіння населення. За останні два-три десятиріччя Україною накопичено потужний інерційний потенціал, що проявляється в старінні суспільства. На початку 2011 р. чисельність осіб у віці 60 і старше складала 9,5 млн. осіб, або 20,3% від загалу населення, у т. ч. осіб у віці 65 і старше – майже 7 мільйонів осіб, або 15,3%. Для покращення соціально-економічного стану представників „третього покоління” та запобігання численних проблем у майбутньому необхідно здійснювати соціальне планування та регіонально-диференційовану політику. У цьому контексті важливим науковим завданням є з'ясування існуючих відмінностей стосовно територіального розподілу окремих, специфічних категорій населення та можливостей забезпечення їхніх потреб на

регіональному рівні. Такими категоріями населення є літні люди, що проживають відокремлено від дітей або взагалі є самотніми. За умов давності матеріалів останнього перепису щодо шлюбно-сімейного складу населення ми скористалися результатами обстеження домогосподарств.

Тривалий час сумісне проживання було однією з головних форм взаємодії поколінь та джерелом їх спільного благополуччя. У наш час роздільне проживання батьків та дітей, погіршення взаємостосунків між ними (у т.ч. з-за неефективності виховного процесу), збільшення частки самотніх літніх людей ставлять перед органами влади та громадами завдання організації соціального захисту, догляду та опіки над цими людьми. У 2011 р. в Україні на домогосподарства, що складаються з однієї дорослої людини, припадало 22,5%. У свою чергу, з них майже 70% з них складали особи в непрацездатному віці. Серед регіонів України найбільший відсоток таких домогосподарств зафіксовано в Чернігівській (31,1), Кіровоградській (30,7), а також у Полтавській (27,5), Черкаській (26,2), Вінницькій (25,9), Дніпропетровській (25,2), Житомирській (25,0) областях та Севастопольській міськраді (28,9). Найбільшою групою ризику серед таких домогосподарств є ті, що складаються з „одинаків” непрацездатного віку. Відомо, що приблизно дві третини таких господарств утворені старими й самотніми жінками, здебільшого – удовицями. Серед загалу домогосподарств, що складаються з однієї людини, найбільший відсоток „непрацездатних” самотніх осіб мають аграрно-промислові регіони західної України – Тернопільська (91,0), Рівненська (84,6), Івано-Франківська (79,4), Волинська (78,6) та Житомирська (76,3) області. Значний внесок у формування такого складу домогосподарств у цих районах має міграція (заробітчанство).

Останнім часом у дослідженнях, пов'язаних зі старінням населення, усе частіше використовують коефіцієнт підтримки батьків, що відіграє важливу роль для оцінки можливості неформальної допомоги найбільш старим людям. Він обчислюється як відношення загальної кількості осіб у віці 85+ до кількості осіб у віці 50-64 років, помножене на 100 [2]. Диференціація регіонів за цим показником відображає відмінності в інтенсивності демографічних процесів та неоднаковість соціальних фінансових та соціальних витрат сімей на надання своїм старим родичам підтримки та догляду. Ми адаптували зазначену формулу до умов України й розрахували цей показник для осіб у віці 80+. З рис. 1 видно, що порівняно з іншими регіонами України, неформальні, сімейні механізми догляду за старими людьми є найслабшими в таких областях як Чернігівська, Полтавська, Вінницька, Житомирська, Хмельницька (найбільше значення коефіцієнту підтримки батьків).

Рис. 1. Коефіцієнт підтримки батьків за регіонами України (розрахований шляхом ділення загальної кількості осіб у віці 80+ до кількості осіб у віці 50-64 років, помножене на 100).

У цих регіонах функції опіки та догляду має взяти на себе держава. Оцінюючи ступінь навантаження на державу та регіони в питанні організації опіки над людьми похилого віку, слід звертати увагу на сучасний стан здоров'я населення (рівень захворюваності вплине в подальшому на рівень інвалідизації населення похилого віку) та міжрегіональні особливості в тривалості життя (попит на якісний тривалий догляд буде зростати в міру того, як люди будуть жити довше).

Зростання навантаження на місцеві бюджети в зв'язку з необхідністю організації опіки, закладів довготривалого перебування й т. ін. потребує, таким чином, оцінки можливостей регіонів забезпечувати фінансування цієї діяльності. Якщо виконати нескладні підрахунки та поділити валовий регіональний продукт у млн. гривень на кількість домогосподарств, що складаються з однієї особи в непрацездатному віці, то отримаємо показник, значення якого суттєво диференціюються в регіонах індустріальних та аграрно-індустріальних. Регіонами „найбільших можливостей” (понад 0,4 млн. грн. на рік із розрахунку на одне таке домогосподарство) є Одеська, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська та, як не дивно, Закарпатська області. Найменший економічний потенціал для здійснення політики „піклування” (менше 0,2 млн. грн. на рік на одне господарство з однієї особи) мають Кіровоградська, Вінницька, Житомирська, Чернігівська, Тернопільська та Черкаська області, у яких, до того ж більшість одиноких осіб похилого віку – це сільські мешканці.

Проведене дослідження ще раз дозволяє впевнитися в тому, що існує нагальна потреба в науковій інтерпретації проблеми старіння в контексті економічних, соціально-економічних, демографічних, розселенських та інших особливостей регіонів для більш ефективного обґрунтування та реалізації соціальних програм.

Список використаних джерел: 1. Яцмирская Р. С. Социально-демографическая ситуация в современной России / Р. С. Яцмирская, Н. Л. Хохлова. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://sir35.narod.ru/Karla/S_0806.htm; 2. Сафарова Г. Демографические аспекты старения населения России / Г. Сафарова. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.demoscope.ru/weekly/2008/0317/analit03.php>